

Nr 480

Av herr von Friesen, om utredning av frågan om det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation.

Nuvarande organisation av det rättspsykiatriska undersökningsväsendet, som trädde i kraft den 1 januari 1946, är en tvillingorganisation. Enklast ligga förhållandena till för sinnesundersökning av den som är på fri fot, vilken enligt 43 § SiL skall »verkställas av läkare, som för dylikt ändamål är anställd vid statligt sinnessjukhus» (om närmare detaljer se bl. a. SOU 1953: 21, s. 13—14). Med de åtta s. k. frifotingsstationerna förverkligades ett bland statligt och kommunalt anställda sinnessjukhusläkare länge närt önskemål, nämligen att befrias från skyldigheten utföra sådana undersökningar. Denna del av organisationen har fungerat någorlunda friktionsfritt, åtminstone sedan socialassistenterna erhållit löneförstärkning och deras numerär förstärkts.

Tyvärr skapades icke motsvarande klara förhållanden, när det gällde undersökning av häktade. Det heter därom i sagda lagrum, att sådan undersökning skall »verkställas å sinnessjukavdelning vid fångvården av där anställd läkare». Uttrycket »för dylikt ändamål», som gäller frifotingsläkarna, saknas för fångvårdens läkare, som alltså alltjämt ha den dubbla uppgiften att verkställa sinnesundersökningar och bestrida psykiatrisk sjukvård inom fångvården. Fångvårdens läkare få därigenom två arbetsgivare, domstolarna och fångvårdsstyrelsen, medan frifotingsläkarna blott betjäna domstolarna. Undersökningsverksamheten för de häktade bromsas därigenom, vilket är så mycket mera olyckligt som förlängd undersökningstid hårdare drabbar den häktade än den på fri fot varande. Vid 1954 års vårriksdag beslötos efter ett vidlyftigt utredningsarbete vissa lagändringar i syfte att nedbringa väntetiderna, men den grundläggande bristen i organisationen avhjälpptes ej. Dualismen består, slitningen av fångvårdens läkare mellan två var för sig krävande arbetsuppgifter fortsätter.

Tillståndet har ej förbättrats genom det under senare år fortskridande reformverket inom fångvården genom den s. k. räjongplanen, varigenom fångvårdens psykiater belastats med ytterligare uppgifter. Visserligen inrättades inom räjongerna för vanligt fångförvar underordnade läkartjänster, men överläkaren har det nu tredubbla ansvaret som undersökningsläkare, vårdläkare och räjongläkare. Följderna av denna personella överbelastning ha ej heller uteblivit. F. n. vänta mellan 150 och 200 häktade på sinnesundersökning.

Kö och överbelastning ha upprepade gånger drabbat det rättspsykiatriska undersökningsväsendet under det decennium, det varit i funktion. Särskilt har läget för de häktade varit beträngt. I februari 1949 beslöt Kungl. Maj:t att de s. k. frifotingsläkarna i viss utsträckning skulle undersöka även häktade. Detta beslut och särskilt vissa omständigheter vid dess tillkomst föranledde bl. a. mig att i konstitutionsutskottet reservationsvis framföra anmärkning jämlikt 107 § regeringsformen. Min ståndpunkt var att detta beslut stod i strid mot sinnessjuklagens reglering av de två grupperna inom den rättspsykiatriska undersökningsorganisationen.

Åtgärden medförde en temporär lättnad för de häktade (ett 90-tal häktade blevo överförda) men fick efterverkningar i form av förlängda köer i frifotingsorganisationen. Praktiskt tedde sig åtgärden otymplig genom »fångtransporterna» till sinnessjukhusen. Metoden har därefter ej ånyo prövats. Dock kvarstår problemet om »clearing» mellan de båda organisationerna. Det kunde t. ex. förtjäna utredas, om ej för vissa kategorier av lättskötta häktade undersökningsfall häktningsbeslutet kunde åtminstone temporärt hävas och vederbörande intagas på rättspsykiatrisk avdelning inom sinnessjukvården (frifotingsstation) enligt 43 § SiL. Även andra samordningsproblem kunde prövas, t. ex. frivilligt tjänsteutbyte mellan organisationerna. Där förhållandena voro lämpliga, kunde gemensamma lokaler etableras och viss gemensam personal (psykologer, skrivpersonal) anställas, med bibehållande av undersökningsväsendets självständighet gentemot fångvården. Det bör undersökas, om ej ett mera konsekvent genomförande av team-principen (läkare med egen undersökningsassistent) skulle förbättra läget. — Frågan om efterkontroll och behandling inställer sig även, ehuru den knappast torde kunna realiseras utan ytterligare personalförstärkningar och tillkomsten av nya lokaler.

Nästa kris i undersökningsväsendet föranledde Kungl. Maj:t att den 30 december 1952 tillkalla sakkunniga för den utredning om nedbringande av väntetiderna, som ovan berörts. I direktiven diskuterades organisationsfrågorna men avfördes med hänvisning till psykiaterbrist. Icke dess mindre trängde sig frågan om en förstärkning av organisationen fram i flera remissyttranden, bl. a. från Föreningen Sveriges stadsdomare och Föreningen Sveriges häradshövdingar (Kungl. Maj:ts prop. 203/1954, s. 22). Av särskilt intresse i detta sammanhang är ett yttrande i lagrådet den 26 mars 1954 av justitierådet Karlgren, vilket utmynnar i ett önskemål om »en radikal förstärkning av undersökningsväsendets organisation» (l. c., s. 74—77).

Rättspsykiatriska föreningen tog i sitt utförliga yttrande den 22 oktober 1953 till Konungen upp organisationsfrågorna och anförde i detta sammanhang bl. a.:

»Obestriddligt är att den rättspsykiatriska organisationen från början givits en otillräcklig omfattning och att antalet undersökningsfall nästan ständigt varit större än vad tillgängliga arbetskrafter kunnat bestrida. De föreslagna

åtgärderna kan tjäna, vilket föreningen hoppas, att bemästra den nuvarande arbetsbalansen men av allt att döma blott tillfälligt. Skulle antalet undersökningar öka, kommer nya köer att uppstå i likhet med fallet varit alltsedan 1946.

Föreningen delar icke den allmänt förefintliga pessimistiska uppfattningen att bristen på psykiatriska specialister skulle göra en utbyggnad av undersökningsorganisationen omöjlig. Om arbetsförhållandena förbättras är det styrelsens uppfattning att läkartjänsterna blir möjliga att besätta. Sedan åratal arbetar undersökningsläkarna under ett ständigt tryck från de tilltalades och domstolarnas sida att undersökningen måste påskyndas. Något slut på köbildningen har ej heller varit skönjbart. De tilltalade blir olustiga och oppositionella, oroliga och missnöjda under väntetiderna, vilket sedan i betydande grad försvårar undersökningsarbetet.

Föreningen betraktar det därför som en nödvändig åtgärd att en ny utredning tager upp rättspsykiatriens organisation och arbetsmetoder men utan de starkt inskränkande direktiv som bundit 1953 års kommitté. Det är i själva verket fråga om rättspsykiatriens framtid både som praktiskt arbetande medicinsk disciplin i rättsvårdens tjänst och vetenskapligt forskningsområde som står på spel. Vårt land intar en förgrundsställning med avseende på en humanitär rättsskipning. Och just i fråga om rättspsykiatrien befinner sig Sverige alldeles särskilt i täten. Icke i något land finnes en stab av tjänsteläkare som sysslar med rättspsykiatriska undersökningar och den svenska organisationen med de systematiska och utförliga undersökningarna väcker städse stor uppmärksamhet och uppskattning hos utländska jurister, läkare och vetenskapsmän.

Rörande sammansättningen av denna kommitté skulle Rättspsykiatriska föreningen med stor tacksamhet motse överläggningar mellan föreningen och justitiedepartementet.»

Rättspsykiatriska föreningens farhågor för recidiv av köerna ha tyvärr besannats. Från justitiedepartementet ha sedan dess talrika utredningar berörande fångvårdens problem tillsatts men ej beträffande undersökningsväsendet.

Vi stå nu åter inne i en kris för undersökningsväsendet, som till stor del måste anses bottna i organisatoriska defekter. Dessa bestå i en bristande avvägning och samordning mellan undersökningsväsendets bägge hälfter och förvärras genom att organisationen för häktade utsatts för tilltagande belastning vid fångvårdspsykiatriens utbyggnad.

Det är orealistiskt att på en ännu icke färdig och bristfälligt funktionerande organisation (undersökningsväsendet) inympa ett nytt skott (räjongspsykiatrien) och vänta ett gott resultat. Det gäller här icke blott tillgången på den kvalificerade arbetskraften utan dess organisation, inklusive disposition av hjälppersonal.

Med stöd av vad sålunda anförts får jag hemställa,

att riksdagen med anledning av statsverkspropositionen år 1956: Bil. 4, andra huvudtiteln, måtte hemställa till Kungl. Maj:t att tillkalla sakkunniga, i vilka även rättspsykiatrisk expertis får ingå, för utredning av frågan om det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation.

Stockholm den 26 januari 1956

Bertil von Friesen
